

coalitie tegen de honger
coalition contre la faim

BACKGROUND PAPER - MEI 2021

Agro-ecologie als motor om voedselsystemen te transformeren

Achtergrondnota van de Coalitie tegen de Honger

Agro-ecologie als motor om voedselsystemen te transformeren

De grote politieke fora tonen eindelijk belangstelling voor duurzame voedselsystemen en agro-ecologie. Maar de pogingen om mee op de kar te springen van deze concepten en ze zelfs af te zwakken, vallen op. Deze pogingen zijn bedoeld om hun transformatiepotentieel in te perken en een status quo te bevorderen. Voor de Coalitie tegen de Honger lijkt het bijgevolg essentieel om de Belgische en internationale stakeholders te herinneren aan de wetenschappelijke consensus over duurzame voedselsystemen en agro-ecologie.

Met dit document, gebaseerd op de meest recente werken van het *High Level Panel of Experts* (het HLPE) van het VN-comité voor Wereldvoedselzekerheid, wil de Coalitie tegen de Honger:

- Herinneren aan de fundamentele en de onderliggende principes van duurzame voedselsystemen en van agro-ecologie;
- De voornaamste wetenschappelijk onderbouwde argumenten samenvatten die pleiten voor een grondige agro-ecologische transitie van de voedselsystemen;

EEN GLOBALE SYSTEEM- BENADERING PROMOTEN

Decennialang streefde het landbouw- en armoedebestrijdingsbeleid hoofdzakelijk een hogere landbouwproductie na, om te beantwoorden aan de stijgende vraag naar voedsel wereldwijd. Ondanks een verhoogde productie, die in theorie toereikend zou moeten zijn om te voorzien in de basisbehoeften, zijn de resultaten ronduit alarmerend: meer hongersnood, een sterke toename van de malnutritie (ondervoeding, zwaarlijvigheid

en ongezonde voeding), precare levensomstandigheden in de landbouw- en voedselsectoren, onhoudbare milieuschade (biodiversiteitsverlies, klimaatopwarming) en een steeds grotere machtsconcentratie in de voedselketen.

Om de omvang van deze gevolgen onder de aandacht te brengen en de beleidsmakers uit te nodigen om af te stappen van hun gesegmenteerde beleidsdenken, is het concept van voedselsysteem ontstaan¹. Door te kijken naar het voedselsysteem kan men het bredere spectrum van dynamieken zien die het voedselsysteem beïnvloeden, of erdoor beïnvloed worden. Men moet niet enkel de interactie tussen componenten proberen te begrijpen maar er vooral naar handelen zodat alle beslissingen die een invloed hebben op deze systemen elkaar onderling versterken ter vervulling van gemeenschappelijke doelstellingen. Maar wat zijn deze gemeenschappelijke doelstellingen? Een duurzaam voedselsysteem is een systeem dat “voedselzekerheid en voeding voor iedereen garandeert zonder de economische, sociale en ecologische grondslagen die nodig zijn voor de voedselzekerheid en voeding van de toekomstige generaties in gevaar te brengen”². De gemeenschappelijke doelstellingen zijn dus duidelijk gedefinieerd: voedsel- en voedingszekerheid garanderen, nu en in de toekomst.

1 Onder voedselsysteem verstaan we “alle elementen (leefomgeving, mensen, inputs, processen, infrastructuur, instituties) en activiteiten die zijn verbonden met de productie, verwerking, vervoer, bereiding en consumptie van voedsel, inclusief de uitkomsten of effecten hiervan, inclusief de sociaaleconomische effecten en effecten op de leefomgeving hiervan”. HLPE 2017, HLPE 2020.

2 “Food security and nutrition, Building a global narrative towards 2030”, HLPE, 2020.

Elk beleid dat de voedselsystemen beïnvloedt moet hoofdzakelijk gericht zijn op het handhaven en bevorderen van het recht op voedsel voor iedereen, voor vandaag en morgen.

Dat lijkt eenvoudig, maar om hierin te slagen zijn vergaande transformaties nodig om de voedselsystemen gezonder, democratischer, billijker en milieuvriendelijker te maken. Zoals het HLPE benadrukt, moeten wij *“dringend dit moment aangrijpen om de voedselsystemen fundamenteel te transformeren om deze weerbaarder te maken, de Duurzame Ontwikkelingsdoelstellingen (SDG’s) te verwezenlijken en weer de juiste prioriteiten voorop te stellen in de voedselsystemen opdat eenieder op elk moment geniet van voedselzekerheid”*³. De nodige veranderingen zijn zo ingrijpend en cruciaal, dat het HLPE in zijn laatste rapport het onomwonden heeft over een radicale transformatie.

Hiertoe is een beleid nodig dat een diepe transformatie van de voedselsystemen ondersteunt om duurzame voedselsystemen tot stand te brengen. Volgens het HLPE wordt dit beleid gekenmerkt door:

- Krachtigere maatregelen om het recht op voedsel en andere mensenrechten te handhaven
- Voedingsgewoonten waarbij spaarzamer wordt omgesprongen met de hulpbronnen en hun herstel wordt bevorderd
- Meer gediversifieerde netwerken voor de voedselproductie en -distributie

Het HLPE benadrukt dat de agro-ecologische initiatieven goede voorbeelden zijn van de radicale transformatie van voedselsystemen in hun geheel. Voor de Coalitie tegen de Honger vormen agro-ecologie en haar principes de onontbeerlijke basis om duurzame systemen te bouwen.

AGRO-ECOLOGIE EN HAAR PRINCIPES

*“Agro-ecologie is naast een wetenschap tevens een geheel van praktijken en een sociale beweging, die wordt gekenmerkt door de toepassing van ecologische principes in de landbouw en door een regeneratief gebruik van de natuurlijke hulpbronnen en de ecosysteemdiensten. Het bevordert sociaal rechtvaardige voedselsystemen waarin personen een keuze hebben in de voedingsmiddelen die ze consumeren en de wijze waarop deze worden geproduceerd”*⁴.

Een beslist moderne, rendabele en weerbare agronomie

Agro-ecologie is zonder enige twijfel een moderne aanpak. Hierbij is landbouw gebaseerd op de complexiteit van het leven en de sociale realiteit. Daarenboven is het bijzonder kennisintensief en specifiek voor elke context. Agro-ecologie hecht veel belang aan de traditionele en lokale kennis, maar wel in combinatie met moderne wetenschappelijke inzichten, wat een hybride kennis oplevert die toegankelijk is voor de gemeenschappen en aangepast is aan hun ecologische en socio-economische realiteit.

Vaak wordt agro-ecologie geassocieerd met culturele technieken die middelmatige rendementen opleveren en ontoereikend zijn om de wereld te voeden. Allereerst dienen we deze rendementsindicator in vraag te stellen omwille van zijn talrijke beperkingen en zijn ongeschiktheid om de systemen met gediversifieerde polyculturen die kenmerkend zijn voor de agro-ecologie te meten⁵. Hoewel er zeer weinig financiële middelen worden geïnvesteerd in de ontwikkeling van agro-ecologie⁶, wijzen verschillende studies erop dat de rendementen vergelijkbaar zijn met die van de conventionele landbouw. Bovendien wijzen de studies op een stabiel rendement ten aanzien van klimatologische gebeurtenissen en op een hogere rendabiliteit, voordelen die van levensbelang zijn voor boer-inn-en⁷.

3 Ibid.

4 “Agroecological and other innovative approaches for sustainable agriculture and food systems that enhance food security and nutrition”, HLPE, 2019

5 “Simple yield measurements in small, diverse farming systems may not adequately reflect actual productivity. The “polycultures” that characterize many smallholder farms in parts of sub-Saharan Africa, Latin America and Asia, with grains, fruit, vegetables, animal fodder, trees and livestock cultivated in the same field, generally yield in aggregate more than monocultures, even if the yield of each single crop is below that in monoculture on larger farms. From 20 to 60 percent higher yields have been estimated when all crops are taken into account (Badgley et al., 2007). In fact, diversified polyculture systems might be more efficient than monocultures because they suppress weeds by occupying all available growing space, reduce losses due to pests and diseases and, by associating multiple species with different resource capture profiles, make more efficient use of water and light through exploiting niche differentiation (Francis, 1986; Anderson and Sinclair, 1993; Badgley et al., 2007; Cardinale et al., 2007; Prieto et al., 2015)”. HLPE, 2019.

6 “The severely limited public investment in agroecological approaches, estimated at between 1 percent and 1.5 percent of total agricultural and aid budgets, partly explains the remaining knowledge gaps (DeLonge et al., 2016; Miles et al., 2017; Pimbert and Moeller, 2018). Most private and public investments in agricultural research over the last 50 years were primarily based on “Green Revolution” technologies (including agrochemicals and mechanization) and, in particular, on genetics (Vanloqueren and Baret, 2009; DeLonge et al., 2016; Miles et al., 2017; Pimbert and Moeller 2018)”. HLPE, 2019.

7 “Several studies suggest that there are comparable yields, higher yield stability, particularly under extreme weather conditions, and increased profitability for those using agroecological methods, further research is required, in a wider range of socio-ecological conditions (d’Anno et al., 2017; Sanderson Bellamy and Ioris, 2017)”. HLPE, 2019

De agro-ecologische principes

Agro-ecologie is gebaseerd op een aantal principes, die te integreren zijn in en aan te passen zijn aan de lokale agromilieu-, economische, sociale en culturele realiteit. De beste manier om agro-ecologie te begrijpen is te verwijzen naar alle beginselen die er deel van uitmaken. Het HLPE⁸ heeft 13 principes geïdentificeerd die op hun beurt worden onderverdeeld in drie onderling samenhangende categorieën:

1/ EEN EFFICIËNTER GEBRUIK BEVORDEREN VAN DE HULPBRONNEN

1. **Recyclage:** de voorkeur geven aan lokale hernieuwbare bronnen en indien mogelijk de kringloop van voedingsbronnen en biomassa sluiten.
2. **Minder inputs:** minder of helemaal niet meer afhankelijk zijn van commerciële inputs en de zelfvoorziening versterken.

2/ DE VEERKRACHT VERSTERKEN

3. **Bodemgezondheid:** de gezondheid en werking van de bodem garanderen en verbeteren om de plantengroei te stimuleren, vooral via het beheer van organisch materiaal en de intensifiëring van de biologische bodemactiviteit.
4. **Dierenwelzijn:** de gezondheid en het welzijn van dieren verbeteren.
5. **Biodiversiteit:** de soortenrijkdom, de functionele diversiteit en de genetische bronnen vrijwaren en vergroten om de algemene biodiversiteit van de agro-ecosystemen te behouden in tijd en ruimte, zowel op het veld als in de landbouwonderneming en het landschap.
6. **Synergieën:** het bevorderen van positieve ecologische interacties, de integratie en de complementariteit tussen de verschillende elementen van de agro-ecosystemen (dieren, culturen, bomen, bodem en water).
7. **Economische diversifiëring:** de inkomsten van landbouwbedrijven diversifiëren door te zorgen dat kleine landbouwers minder financieel afhankelijk zijn, toegevoegde waarde kunnen creëren en tegelijkertijd kunnen beantwoorden aan de vraag van consumenten.

3/ DE SOCIALE RECHTVAARDIGHEID/ VERANTWOORDELIJKHEID GARANDEREN

8. **Co-creatie van kennis:** de co-creatie van kennis en het horizontaal delen ervan versterken, met inbegrip van de lokale en wetenschappelijke innovatie, in het bijzonder via een uitwisseling tussen landbouwers.

9. **Sociale waarden en soorten voeding:** voedselsystemen opzetten die gebaseerd zijn op sociale rechtvaardigheid, gendergelijkheid en de cultuur, identiteit en traditie van de lokale gemeenschappen. Maar ook voedselsystemen die een gezond en gevarieerd voedseldieet garanderen aangepast aan de seizoenen en culturele voorkeur.

10. **Gelijkheid:** waardige en betrouwbare bestaansmiddelen garanderen voor alle actoren die deel uitmaken van de voedselsystemen, in het bijzonder de kleine landbouwers, dankzij eerlijke handel, correcte arbeidsomstandigheden en een gelijkwaardige behandeling van de intellectuele eigendomsrechten.

11. **Verbondenheid:** zorgen voor nabijheid en vertrouwen tussen de producenten en de consumenten door in te zetten op eerlijke korte distributiecircuiten en de herintegratie van voedselsystemen in de lokale economieën.

12. **Beheer van de gronden en natuurlijke hulpbronnen:** de institutionele structuren versterken, o.a. om meer erkenning en steun te bieden aan familiebedrijven, kleine landbouwers en producenten die toezien op een duurzaam beheer van de natuurlijke en genetische hulpbronnen.

13. **Participatie:** de sociale organisatie en deelname aanmoedigen van voedselproducenten en -consumenten in het besluitvormingsproces, om een gedecentraliseerd bestuur te bevorderen en een lokaal aangepast beheer van de landbouw- en voedselsystemen.

Deze principes maken deel uit van een coherent geheel: elk agro-ecologisch initiatief dient erop toe te zien dat elk van deze principes wordt toegepast. *Cherry picking* of 'à la carte' een aantal principes uitkiezen, kan niet worden beschouwd als een agro-ecologische aanpak.

Deze principes vormen een kneedbaar geheel: er bestaat geen uniek model, elk systeem moet worden uitgedacht en opgebouwd in functie van de eigen agromische, socioculturele en ecologische context.

Het sterke sociale en politieke transformatiepotentieel van agro-ecologie

Agro-ecologie kan niet worden herleid tot een geheel van culturele praktijken. Ze is ook een sterke sociale beweging die de strijd wil aangaan tegen de economische ongelijkheid en de machtsconcentratie in de voedselsystemen¹⁰. Deze sociale beweging verankert de agro-ecologie resoluut in een *“politieke strijd om een einde te stellen aan de machtsongelijkheden en de belangenconflicten, om lokale kennis te genereren, de sociale rechtvaardigheid te bevorderen, de ontplooiing van de cultuur en identiteit te garanderen en de economische levensvatbaarheid van de plattelandsgebieden te versterken”*¹¹.

Voorals in de tropische en subtropische gebieden, blijken de rendementen uit agro-ecologische praktijken vaak zelfs hoger⁹.

De Covid-19-crisis en de gevolgen ervan voor de voedselonzekerheid hebben nog maar eens duidelijk gemaakt dat voedselzekerheid niet mag worden herleid tot een kwestie van productiviteit, maar dat wij er ook voor moeten zorgen dat de voedselsystemen zich kunnen aanpassen en schokken kunnen opvangen. De gevolgen van de klimaatverandering versterken de nood aan veerkrachtigere voedselsystemen en dat is net een sterk voorstel van de agro-ecologische aanpak: via de ontwikkeling van productiemethoden die niet of weinig afhankelijk zijn van externe inputs, via een betere bodemgezondheid, de agrarische- en economische diversifiëring van landbouwbedrijven en de ontwikkeling van territoriale markten, stelt de agro-ecologie ons in staat om onze voedselsystemen weerbaarder te maken tegen steeds instabieler productieomstandigheden.

Naast de kwestie van het rendement en de veerkracht, genereert de agro-ecologie bovendien ook vele positieve gevolgen, zoals het behoud van de natuurlijke hulpbronnen en productiemiddelen (water, bodem, biodiversiteit...), de matiging van de klimaatverandering, bijdragen tot de emancipatie van vrouwen en het creëren van waardige jobs.

Heel wat actoren in voedselsystemen, meer bepaald de kleinschalige landbouw(st)ers, vrouwen, veehouders, inheemse volkeren en andere kwetsbare groepen, krijgen te kampen met grote ongelijkheid in de toegang tot hulpbronnen en kunnen niet deelnemen aan de definitie van de voedselsystemen. Daarom eisen dezelfde actoren, binnen de sociale beweging van agro-ecologie, diepgaande politieke transformaties om het machtsverevenwicht te herstellen.

Vrouwen vertegenwoordigen 43% van de werknemers in de landbouwsector wereldwijd en in Afrika zelfs meer dan de helft¹². Zij staan steeds vaker in voor het reproductieve werk dat het welzijn van het gezin garandeert. Toch wordt hun (productief en reproductief) werk vaak amper erkend en gewaardeerd en belanden zij in onzekere en ongelijke situaties. De agro-ecologie werpt zich op als een toegankelijke en duurzame weg naar de emancipatie van vrouwen¹³.

In het streven naar sociale rechtvaardigheid besteedt agro-ecologie bijzondere aandacht aan het beslissingsrecht¹⁴ en het herstellen van het machtsverevenwicht in de voedselsystemen. Agro-ecologie profileert zich als een overkoepelende oplossing om voedselsoevereiniteit

8 Ibid.

9 Pretty et al. (2003), De Schutter (2010, 2012), Ponisio et al. (2015) en Reganold et Wachter (2016) hebben talrijke voorbeelden samengevat, voornamelijk uit tropische en subtropische landen, waarbij een verband bestaat tussen een agro-ecologische of biologische landbouw en aanzienlijk hogere rendementen. Pretty et al. (2003) toonden aan dat het gemiddelde met 37 procent steeg per landbouwbedrijf en met 48 procent per hectare, terwijl uit de meta-analyse van Annolfo et al. (2017) bleek dat de rendementen na het toepassen van agro-ecologische praktijken in 61 procent van de geanalyseerde cases was gestegen en bij 20 procent van hen was gedaald, terwijl de landbouwbedrijven in 66 procent van de gevallen rendabeler waren. HLPE, 2019

10 “Concentration of power in food systems, in the input, processing and retail sectors, is a major lock-in that hampers transformative efforts towards SFSSs for FSN (Howard, 2015; IPES-Food, 2016, 2017a, HLPE, 2017a) as dominant actors influence the framing of the research questions and the solutions provided in research, policy and business (IPES-Food, 2016)”. HLPE, 2019.

11 HLPE, 2019, p.46

12 “The State of Food and Agriculture 2010-11. Women in agriculture: closing the gender gap for development”, FAO, 2011.

13 De kansen en voordelen die de agro-ecologie biedt op het vlak van gendergelijkheid komen echter niet automatisch. Het gender dient in rekening te worden genomen in de steun aan agro-ecologische praktijken.

14 Het beslissingsrecht of agentivity in het Engels is “het vermogen van personen of groepen om zelfstandig te handelen om te kiezen wat ze eten, produceren en op welke manier de voeding wordt geproduceerd, verwerkt en verdeeld, en om een rol te spelen in de politieke processen die de voedselsystemen bepalen”. HLPE, 2020.

te bereiken en bepaalde structurele en fundamentele oorzaken van honger en ondervoeding centraal te stellen.¹⁵ Deze oorzaken worden namelijk vaak verwaarloosd in benaderingen die zich louter toespitsen op het verhogen van de productiviteit of de efficiëntie van de waardeketens.

Hoe de agro-ecologie bijdraagt tot de voedselzekerheid en de wereldwijde uitdagingen

Volgens het HLPE *“dragen alle agro-ecologische principes rechtstreeks of onrechtstreeks bij tot een betere voedselzekerheid en voeding”*¹⁶. Agro-ecologie tracht onderstaande aspecten te verbeteren:

- De beschikbaarheid (productiviteit)
- De toegankelijkheid (armoedebestrijding)
- De stabiliteit (hogere weerbaarheid)
- Het gebruik (gezonde en gevarieerde voedingsgewoonten)
- Het beslissingsrecht (empowerment van de gemeenschappen en institutionele participatie)
- De duurzaamheid (behoud van de voedselproductiemiddelen voor toekomstige generaties).

Maar dat is niet alles. Als systemisch en coherent antwoord kan agro-ecologie ook het hoofd bieden aan talrijke fundamentele uitdagingen: de SDG's, het Parijsakkoord¹⁷, de strijd tegen het biodiversiteitsverlies en de verwoestijning. *“De agro-ecologische praktijken dragen niet enkel bij tot voedselzekerheid, maar ook tot 10 van de 17 duurzame ontwikkelingsdoelstellingen via geïntegreerde praktijken die zich uitstrekken over verschillende domeinen. Zo kunnen zij eveneens een rol spelen in de armoede- en hongerbestrijding, het bevorderen van onderwijs, gendergelijkheid, waardig werk en economische groei, het verminderen van ongelijkheden, het bevorderen van een verantwoorde consumptie en productie, de klimaatactie, het leven op het land, vrede en rechtvaardigheid. Naast de SDG's kan de agro-ecologie tevens [...] de verwezenlijking faciliteren van de doelstellingen van het klimaatakkoord van Parijs, het Verdrag inzake biologische diversiteit en het VN-Verdrag ter bestrijding van de verwoestijning”*¹⁸.

AGRO-ECOLOGIE ALS PRIORITEIT OM VOEDSELSYSTEMEN TE TRANSFORMEREN

Andere vernieuwende benaderingen (duurzame intensifiëring, klimaatslimme landbouw) streven eveneens naar duurzamere voedselsystemen, met hier en daar bemoedigende resultaten. Deze zijn echter nog steeds toegespitst op enkele aspecten van de voedselsystemen (voornamelijk de klimaatkwesitie of de efficiëntie van de inputs). Ze slagen er echter niet in om een systemische benadering te ontwikkelen die een antwoord biedt op de verschillende grote problemen in onze voedselsystemen. Het volstaat vandaag niet om na te denken over klimaatslimme landbouw, omdat de problemen van malnutritie en ondervoeding, vergaande ongelijkheid, verlies van biodiversiteit en klimaatverandering gelijktijdig moeten worden aangepakt. Enkel benaderingen gebaseerd op de agro-ecologische principes bieden dat holistische antwoord¹⁹.

Bijgevolg is agro-ecologie de meest relevante aanpak, omdat ze de sociale, ecologische en economische dimensies van de voedselsystemen in rekening neemt. *“Wij beschikken over voldoende gegevens om te bevestigen dat de agro-ecologische benaderingen kunnen bijdragen tot de transformatie van voedselsystemen”*²⁰, besluit het HLPE.

Agro-ecologie mag dus niet worden beschouwd als een niche, een “nice to have”, één van de vele oplossingen. Integendeel, zij dient de ruggengraat te vormen van de strategieën om de voedselsystemen te transformeren en de voedsel- en voedingszekerheid te versterken.

15 “There is a growing awareness that hunger and malnutrition may not be only a matter of food production, but mainly of different entitlements, leading to unequal access to food, to natural resources (land, water, genetic resources), inputs, markets and services (Sen, 1981; Smith and Haddad, 2015; HLPE, 2017b). Therefore, agroecological approaches are presented as promising avenues to achieve FSN, since they do not consider productivity alone and suggest addressing social inequalities and power asymmetries (Massett et al., 2011; Kanter et al., 2015; HLPE, 2018), including gender and ethnic minority inequalities (Massicotte, 2014; Bezner Kerr et al., 2019)”. HLPE, 2019.

16 HLPE, 2019, p.48.

17 Wat het klimaat in het bijzonder betreft, toont een nieuwe academische analyse van meer dan 10.000 studies aan dat de agro-ecologische praktijken – zoals de diversifiëring van de landbouwactiviteiten, de agrobosbouw en de biologische landbouw – de lage- en midden-inkomenslanden aanzienlijk kunnen helpen in het behalen van hun doelstellingen om zich aan te passen aan en te strijden tegen de klimaatverandering. <https://ccafs.cgiar.org/news/agroecology-key-piece-climate-adaptation-mitigation>

18 HLPE, 2019, p.48.

19 Zoals bevestigd op blz. 63 van het rapport HLPE 2019 door de vergelijkingstabel tussen de agro-ecologische of soortgelijke methoden en duurzame intensifiëringmethoden.

20 HLPE, 2019.

NOTA'S

Solidagro, © Always Hungry

CONTACTEN

Deze nota werd voor de Coalitie tegen de Honger opgesteld door:

- **François Grenade (Iles de Paix)**

Opmerkingen en proeflezen:

- **Suzy Serneels (Broederlijk Delen)**
- **Amaury Ghijselings (CNCD-11.11.11.)**
- **Fairouz Gazdallah (Solidagro)**
- **David Gabriel (Autre Terre)**
- **Pierre Collière (Eclosio)**
- **Guillaume Schneider (Caritas)**

coalitie **tegen de honger**
coalition **contre la faim**

WWW.COALITIETEGENDEHONGER.BE